

Факултет политичких наука

Наставно-научном већу

На основу извештаја о урађеној докторској дисертацији Мр Иване Радић Милосављевић „Европска унија у процесу политизације“. Наставно-научно веће Факултета је на својој седници од 19. 4. 2018. године формирало комисију за преглед и оцену дисертације. Комисију чине Др Бојан Ковачевић, ванредни професор Факултета политичких наука, Др Дејана Вукасовић, виши начни сарадник Института за политичке судије и Др Слободан Самарцић, редовни професор Факултета политичких наука, као ментор кандидаткиње. После прегледа рада комисија подноси свој

Извештај

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ивана Радић Милосављевић рођена је 23. 3. 1979. године у Београду где је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је на Универзитету у Београду - Факултету политичких наука на смеру Међународни односи 2004 године. На истом факултету студирала је магистарске студије Европске студије и одбранила магистарску тезу „Неофункционализам у савременом промишљању европске интеграције“. Докторска теза јој је одобрена јула 2014. године под називом „Европска унија у процесу политизације“.

Ивана Радић Милосављевић је запослена на Универзитету у Београду - Факултету политичких наука као асистент за ужу научну област Европске студије од 2014. године, посебно на предметима Политички систем Европске уније – први степен студија, Управљање кризом у Европској унији и Уставна политика Европске уније – други степен студија. Претходно је била ангажована као сарадник-демонстратор и истраживач приправник на истом факултету. Сарађивала је на пројектима подршке развоја европских студија који су се спроводили на Универзитету у Београду -

Факултету политичких наука и које је финансирала Европска унија из програма Жан Моне и Темпус. Била је секретар Одељења за међународне студије ФПН, сарађивала је на предмету Академске вештине, учествовала у организацији и раду неколико научних скупова и уређивала зборнике саопштења са тих скупова.

Усавршавала се и изван факултета похађајући курсеве и летње школе у организацији Београдске отворене школе, Европског конзорцијума за политичка истраживања, Института за федерализам у Фрибуру (Швајцарска) и других.

Објавила је већи број самосталних радова у зборницима са научних скупова, часописима, као и један број стручних радова, анализа и студија.

Има значајно радно искуство у државним институцијама (Влади Републике Србије, Министарству за Косово и Метохију и Министарству за државну управу и локалну самоуправу), невладиним организацијама и као самостални консултант.

Списак радова кандидата (са резимеима)

1. (2017) Ивана Радић Милосављевић, „Сукоб стабилности и демократије у процесу европске интеграције Републике Србије“ у *Демократски отпори нормализацији ауторитаризма*, ур. Марко Симендић, Удружење за политичке науке Србије, Факултет политичких наука, Београд, стр. 257-271. (Зборник саопштења са међународне научне конференције). ISBN: 978-86-6425-039-9. [COBISS.SR-ID,518129239
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=518129239>>](M33)

Први од критеријума из Копенхагена за приступање нових држава чланица Европској унији дефинисаних 1993. године јесте онај политички – о неопходности успостављања стабилних институција које гарантују демократију, владавину права, људска права и поштовање и заштиту мањина. Овај критеријум је међутим, остао у сенци у последњих неколико година током којих је Европска унија једину пажњу на Западном Балкану посвећивала питању регионалне стабилности овог простора. Тако се догодио парадокс да се у Србији, али и другим државама овог региона, у једном процесу који би требало да подржи демократију, даје подршка ауторитарним политичким лидерима. За ту подршку они су се квалификовали својом спремношћу, макар декларативном, да се посвете унапређењу односа са суседима. Истовремено се толерише очигледна појава заробљавања државе (енг. state capture) манифестована у раширеној корупцији, узурпацији медија, самовољи појединаца и пренебрегавању институција, као и кршењу владавине права, укључујући и људска права.

Неколико фактора који су се истовремено стекли допринело је оваквом приступу Европске уније према државама кандидатима за чланство. Први је садржан у околностима вишедимензионалне кризе у којој се ЕУ нашла од 2008. године, која онемогућава Унији да се у пуном капацитету посвети питању проширења. Други, јесте очигледан замор од проширења видљив у јавном дискурсу на простору Европске уније, како међу политичким елитама, умереним и екстремним политичким партијама, тако и међу грађанима. Трећи фактор јесте актуелна доминација Европске народне партије у свим политичким институцијама Европске уније. Њени представници дају готово безрезервну подршку члановима њима сродних, владајућих политичких партија у појединим земљама на Западном Балкану, од чега је Србија вероватно најбољи пример. Коначно, слаба демократска основа у земљама кандидатима, како на страни власти, тако и унутар цивилног друштва, омогућила је некритички, апологетски однос према читавом процесу приступања. Чланак закључује неким општим опсервацијама и отвореним питањима о односу демократије и процеса приступања.

2. (2017) Ивана Радић Милосављевић, „Комитет региона Европске уније и локална самоуправа у Србији: утицај процеса европских интеграција на локалну самоуправу у Србији у оквиру преговарачког поглавља 34“, Стална конференција градова и општина, Београд. 56 стр., илустр. ISBN 978-86-88459-71-6.[COBISS.SR-ID,250294028
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=250294028>>] (M42)

Циљ ове анализе је да прикаже на који начин се правне тековине Европске уније садржане у преговарачком поглављу 34 („Институције”) односе на локалну самоуправу у Србији. Како се ради о једном специфичном преговарачком поглављу, то је ова анализа нешто другачије структурирана у односу на друге сличне анализе преговарачких поглавља које је Стална конференција градова и општина – Савез градова и општина Србије (СКГО) већ објавила. Наиме, фокус ове анализе је на Комитету региона, као једином телу Европске уније где локалне и регионалне власти држава чланица ЕУ имају своје представнике, које је дефинисано као саветодавно тело. Анализа има неколико сегмената: садржи опис и објашњење улоге и начина рада Комитета региона, права и обавеза чланова Комитета и њихових заменика, анализирају се начини одабира чланова Комитета у државама чланицама ЕУ, улога асоцијација локалних и регионалних власти у подршци националној делегацији и дају препоруке у вези са могућом будућом праксом и нормативним оквиром Републике Србије у овом домену.

3. (2017) „Change in the EU Accession Approach: A Case for a Flexible Membership“, саопштење са конференције *Western Balkans between Internal Transitions and the European Integration Process*, одржане на Централноевропском универзитету у

Будимпешти (CEU) 24. априла 2017., објављено у *EU Frontiers, Policy Brief no. 19*, July 2017, 13 стр. Center for European Neighborhood Studies, Central European University, Budapest. (доступно преко: <https://publications.ceu.edu/node/45783>). ISSN 2498-7875. **(M34)**

Криза проширења ЕУ која се читава као у замору од проширења, тако и приступања, могла би да буде решена званичним установљавањем флексибилног чланства. Нудећи државама кандидатима опцију другачију од пуноправног чланства, државе чланице ЕУ, посебно оне које највише оклевају, би и даље могле да држе обећање дато пре више од деценије и спасу политику проширења ЕУ. Флексибилан процес приступања би и даље био заснован на на политици условљавања али би услови били прецизније дефинисани и непосредно везани за релевантно преговарачко поглавље. Овакав приступ би требало да учини процес приступања истинским партнерством међу једнакима и тиме поврати свој кредибилитет. За земље кандидате, овај модел би допринео једноставнијем и приступању и окончавању тренутног односа са ЕУ који се често перципира и дефинише као хегемонски. Осим тога, омогућио би да нове државе остану изван (ако треба и трајно) оних политика ЕУ у којима се показало да је губитак суверености, посебно у време кризе, водио неке државе чланице у једнако хегемонски однос какав произилази и из статуса нечланице.

4. (2017) „Утицај кризе на политизацију питања проширења Европске уније“, у Самарцић, Слободан и Ивана Радић Милосављевић (ур.), *Европска унија: нове и старе димензије кризе*, Зборник саопштења са научног скупа "Европска унија-од кризе ка дезинтеграцији", Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, стр. 93-102. [COBISS.SR-ID 518030935 <<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=518030935>>]. ISBN 978-86-6425-030-6. **(M62)**

Криза која се од 2008. године шири, отварајући нова жаришта у различитим сферама деловања Европске уније, подстакла је политизацију многих питања, па и питања проширења на нове државе чланице. Иако политизација као таква није нужно негативна појава, криза је утицала да се у државама чланицама поларизација ставова заостри и да у први план избију негативна становишта о проширењу. За разлику од држава чланица, у земљама кандидатима циљ и модалитети приступања Европској унији се не доводе у питање нити међу владајућом нити код већине опозиционих струја и поред видљивог пада подршке чланству међу грађанима. Оно што је заједничко државама чланицама и кандидатима јесте одсуство утемељене и на аргументима засноване расправе о ефикасности, а тиме и пожељности политика проширења и приступања какве су замишљене на обе стране.

5. (2016) Ивана Радић Милосављевић, „Утицај усклађивања прописа у оквиру преговарачког поглавља 23 (Правосуђе и основна права) на локалну

самоуправу у Републици Србији: полазна анализа и препоруке“, Стална конференција градова и општина, Београд. 100 стр. ISBN 978-86-88459-57-0. [COBISS.SR-ID,228187404

<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=228187404>>] (M42)

Предмет анализе јесте утицај прописа и стандарда ЕУ на ресурсе, капацитете и могућности локалне самоуправе за спровођење већ усклађених и у домаће законодавство уграђених прописа ЕУ, као и оних правних тековина ЕУ које би тек требало да постану део домаћег законодавног система у оквиру процеса приступања ЕУ, у области правосуђа и основних права (преговарачко поглавље 23).

Први део анализе посвећен је прегледу прописа ЕУ и докумената којима се успостављају права и обавезе, утврђују принципи и стандарди у области правосуђа и основних права. Даље, анализа обухвата приказ усклађености прописа Србије и Европске уније и назначава области где се очекује даље усклађивање. Пажња је усмерена само на оне прописе који производе обавезе за локалну самоуправу. Обухваћени су домаћи важећи прописи, међутим, у неколико случајева, где се радило о важним законима и стратегијама за поједине области, узети су у обзир и прописи у фази припреме како би се илустровали правци могуће реформе.

Средишњи део анализе посвећен је испитивању утицаја већ усклађених и будућих прописа, принципа и стандарда на локалну самоуправу. Овај део обухвата најпре преглед обавеза за локалну самоуправу, затим анализу капацитета локалне самоуправе да поштује ове обавезе и, коначно, преглед потреба увођења могућих нових надлежности/послова и унапређења капацитета за спровођење поменутих обавеза.

У последњем делу дати су преглед основних закључака анализе и најважније препоруке за јединице локалне самоуправе (али и друге актере какви су СКГО и ресорна министарства) у процесу интеграције Србије у ЕУ.

6. (2016) Ивана Радић Милосављевић, „Улога неофункционализма у разумевању савремене европске интеграције“ (сажета верзија магистарског рада), у Ковачевић, Бојан, *Зборник најбољих мастер радова о Европској унији*, Информациони центар ЕУ у Београду, стр. 51-67. [COBISS.SR-ID 231573516 <<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=231573516>>](M45)

Рад испитује релевантност теорије неофункционализма у разумевању савремене европске интеграције и место ове теорије у савременим студијама Европске уније. Осим тестирања, ауторка налази простор да теорију ревидира,

односно допуни водећи рачуна о онтолошкој и епистемолошкој основи теорије неофункционализма, али имајући у виду последњи продор ове теорије ка ширем конструктивистичком теоријском оквиру који је у једном од својих последњих доприноса начинио њен зачетник Ернст Хас (*Ernst B. Haas*). Ауторка закључује да иако недовољна за потпуно разумевање комплексног процеса европске интеграције, теорија неофункционализма, поред других теорија ЕИ, остаје незаобилазан оквир за његово изучавање.

7. (2015) Ивана Радић Милосављевић, „Избори за Европски парламент у време кризе: шта је другачије овог пута“, *Годишњак Факултета политичких наука*, Универзитет у Београду, 2015, Година IX, Број 13, Јун 2015, стр. 45-62. ISSN 1820-6700. <http://www.fpn.bg.ac.rs/node/5881> <<http://www.fpn.bg.ac.rs/node/5881>>. [COBISS.SR-ID,516484439 <<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=516484439>>]. (M51)

Рад испитује капацитете Европског парламента (ЕП) као актера у превазилажењу савремене кризе ЕУ. Најпре се критички сагледавају формалне и неформалне институционалне новине након Уговора из Лисабона и последњих избора за ЕП и указује на чињеницу да Парламент и даље ужива ограничена овлашћења. Наиме, иако је добио већу могућност утицаја на избор шефа егzekутиве, он има све мање могућности контроле и утицаја у политикама ЕУ које су главни генератори кризе. Стога, Европски парламент не може да има значајнију улогу у извођењу Уније из кризе, а тиме ни грађани који га бирају. Поред институционалних недостатака, улогу Парламента отежавају нове околности - одвијање избора и конституисање ЕП у условима увећане политизације изазване пре свега продуженом кризом ЕУ. У раду се закључује да се ЕП, као и Европска унија, нашао у зачараном кругу у којем криза и политизација производе дубоке поделе које отежавају предузимање мера за излазак из кризе.

8. (2014) Ивана Радић Милосављевић, „Делотворни утицај пројеката удружења финансираних из буџета јединица локалне самоуправе“, Београдска отворена школа, доступно преко:
http://www.bos.rs/rs/uploaded/FINAL%20ISBN_Policy%20Analysis.pdf. 98 str., graf. prikazi, tabele. ISBN 978-86-83411-77-1. [COBISS.SR-ID 213161484 <<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=213161484>>] (M42)

Проблем који је заузео средишње место у оквиру овог истраживања је питање усклађености правила и праксе финансирања удружења из буџета јединица локалне самоуправе са остваривањем циљева утврђених локалним стратешким и планским документима. Истраживање је показало полазну претпоставку да ове усклађености нема или је у рудиментарним облицима. Не постоје или су

слабо развијени неки од основних предуслова за успостављање поменуте везе: квалитетно укључивање удружења у развој стратешких и планских докумената, као и припрему локалних буџета; планско укључивање удружења у спровођење циљева локалних стратешких и планских докумената; успостављање процедуре и јасних критеријума за доделу средстава удружењима (неразвијена пракса јавних конкурса).

9. (2014) Ивана Радић Милосављевић, „Демократија као покретач европске интеграције“, у Самарџић, Слободан, и Радић Милосављевић, Ивана (ур.), *Европски грађанин у времену кризе*, Чигоја штампа, стр. 175-189.. [COBISS.SR-ID,516115543
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=516115543>>] ISBN 978-86-84031-67-1. (M61)

За разлику од многих теоријских приступа који развој европске интеграције разумеју као процес вођен рачунањем релативних користи и трошкова, циљ овог чланка је да покаже да је овакво гледиште непотпуно. Чланак настоји да покаже да поред ове врсте важних, материјалних подстицаја постоје и други, нормативни разлози који су стајали иза реформи ЕЗ/ЕУ, посебно иза увођења принципа грађанства као и усвајања, а онда и одређивања статуса Повеље о основним правима Уговором из Лисабона. Такође, континуирано увећавање моћи Европског парламента може се објаснити пре свега потребом за демократизацијом политичког система ЕУ. Користећи се неофункционалистичком терминологијом, у чланку се нуде механизми за које ауторка тврди да покрећу интеграцију и које назива „демократским преливањем“ и „демократском надградњом“. Чланак представља ауторкин покушај допуне теорије неофункционализма која ове нормативне разлоге није адекватно размотрила, нити је дефинисала поменуте механизме. Такође се разматра на који начин је уопште овакав механизам могуће назвати неофункционалистичком логиком напредовања интеграције.

10. (2013) Ивана Радић Милосављевић, „Неофункционалистичка логика развоја европске интеграције унутар економске и монетарне уније“, у Самарџић, Слободан и Радић Милосављевић, Ивана, (ур.) *Криза Европске уније: шта доноси Уговор о стабилности, координацији и управљању економском и монетарном унијом*, Службени гласник, Београд, стр. 27-44. ISBN: 978-86-519-1730-4.[COBISS.SR-ID,515513943
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=515513943>>] (M61)

У чланку се на примеру савременог развоја интеграције у области економске и монетарне уније анализира у којој мери се неофункционализам као теорија којом је зачет европски студиј може употребити за разумевање логике напредовања европске интеграције. Након што су препознати неки од

неофункционалистичких механизма у развоју економске и монетарне уније (функционално, подстицано, политичко преливање, фаза учаурења интеграције, политизација процеса), закључено је да неофункционализам има развијене и непревазиђене алате за објашњавање појединих процеса унутар европске интеграције, али и озбиљне недостатке који му онемогућавају да у потпуности сагледа савремене проблеме са којима се Унија суочава. Поред непрецизности у одређивању варијабли, овај теоријски оквир и поред многих ревизија и проширења такође није у могућности да обухвати два важна питања у развоју европске интеграције – питање диференциране интеграције, с једне стране, а са друге, питање демократског легитимитета као важне претпоставке за прелазак у постулирану трансформативну фазу у којој би Унија требало да одреди свој *finalité politique*.

11. (2012) Ивана Радић Милосављевић, „Типичне надлежности региона: европска искуства“ у *АГЕНДА, часопис за јавну управу и локалну самоуправу*, бр. 5, Палго центар, Београд, стр.14-18. ISSN 2217-2602 = AGENDA. COBISS.SR.ID 175814156. **(M64)**

У чланку се тврди да су искуства европских земаља у погледу уставног статуса региона довољно вредна и богата да би се из њих извучиле поуке и за Србију. Међутим, та искуства су толико разнолика, а положај региона условљен многобројним специфичним факторима у мери у којој постаје немогуће, а понекад и штетно једноставно их копирати. У чланку се објашњава да је неки облик статистичке регионализације Србије неопходан како би Србија учествовала у различитим програмима ЕУ, али да Унија ни на који начин не условљава Србију неким посебним моделом територијалне организације земље.

12. (2011) Ивана Радић Милосављевић, „Заједничка спољна и безбедносна политика“ у Хрњаз, Милош (ур.), „Учимо о Европи“, 2. допуњено и измењено издање, ЦеСИД, посебна издања, Београд; и (2005) у Ивана Радић (ур.), *Учимо о Европи*, ЦеСИД, посебна издања, Београд. **(некатегорисано)**

Поглавље о Заједничкој спољној и безбедносној политици Европске уније у којем се даје приказ развоја сарадње у области спољне политике, као и безбедносне и одбрамбене политике међу државама чланицама Европске уније од 1952. године до последњих новина које је донео Лисабонски уговор. Поред историјског развоја, описана је и посебна логика сарадње у овој области која се битно разликује од интеграције у некадашњем тзв. првом стубу ЕУ. Заједничку спољну и безбедносну политику наиме уместо наднационалног карактерише типични међувладин метод рада који се читава како у начину доношења одлука, природи одлука, тако и у надлежностима и преминацији међувладиних институција ЕУ.

13. (2008) Ivana Radic, "On the best possible state structure for Serbia", у *Best of Students' Papers, Summer University 2007: Federalism, Constitutionalism and Democratic Governance in Multicultural Societies*, Publications of the Institute of Federalism (PIFF), Travaux de recherche, cahier no. 42. Fribourg, Switzerland. str. 113-130.[COBISS.SR-ID,513791319
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=513791319>>] (M33)

Узимајући у обзир политичке, економске, демографске и друге околности специфичне у историјском и савременом контексту у Републици Србији, чланак покушава да одговори на комплексно питање о њеном најбољем могућем територијалном уређењу. У чланку се разматрају предности и недостаци три различита решења – федералног, регионалног и унитарног уређења.

14. (2005) Ивана Радић, „Нацрт уговора о уставу Европе – нови институционални баланс?!“, у Владимир Павићевић и Владимир Павловић (ур), *Расправе о Европи*, Београдска отворена школа, Београд, стр. 42-75. ISBN 86-83411-29-X (broš.)[COBISS.SR-ID,513772631
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=513772631>>] (M45)

У питању је ауторкин дипломски рад у којем се разматрају нова институционална и правила одлучивања предложена у Нацрту уговора о уставу Европе. Кроз приказ односа међу главним институцијама ЕУ при вршењу њихових различитих законодавних и извршних овлашћења, основно питање које се анализира је оно о могућем померању равнотеже између наднационалних и међувладиних елемената које Нацрт уговора можда доноси.

15. (2008) Ивана Радић (Коаутори Цветковић, Весна и Будимир, Бранко), Водич кроз Споразум о стабилизацији и придруживању, 2. допуњено изд. , ISAC Fund, 73 стр. Београд. ISBN 978-86-86383-07-5.[COBISS.SR-ID 147398156
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=147398156>>]; (M45)

и (2007) Ивана Радић (Коаутори Цветковић, Весна и Будимир, Бранко), *Водич кроз европске интеграције*, ISAC Fund, Београд; ISBN 978-86-86383-04-4. [COBISS.SR-ID 137853708
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=137853708>>]; (M45)

и (2005) Ивана Радић (Коаутори Кахримановић, Весна и Будимир, Бранко, Живковић, Јелена и др.), *Водич кроз Процес стабилизације и придруживања*, ЕСПИ, Београд. 73 стр. ISBN 86-7642-031-9. [COBISS.SR-ID 125439244

<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=125439244>>] (M45)

Ради се о три издања исте публикације уз уношење измена и допуна. У овој публикацији аутори описују и објашњавају неке од базичних концепата процеса европске интеграције као што су порекло и развој Европске уније, њен институционални и правни оквир, процеси одлучивања, као и кораци који Србију очекују на путу ка чланству у ЕУ.

Уређивање зборника:

16. Самарцић, Слободан и Радић Милосављевић, Ивана, (ур.) *Криза Европске уније: шта доноси Уговор о стабилности, координацији и управљању економском и монетарном унијом*, Службени гласник, Београд, 2013. 180 стр. ISBN: 978-86-519-1730-4. (M66)
17. Самарцић, Слободан, и Радић Милосављевић, Ивана (ур.), *Европски грађанин у времену кризе*, Чигоја штампа, Београд, 2014. 250 стр. ISBN 978-86-84031-67-1. (M66)
18. Самарцић, Слободан и Радић Милосављевић, Ивана (ур.), *Европска унија: нове и старе димензије кризе*, Зборник саопштења са научног скупа "Европска унија од кризе ка дезинтеграцији", Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2017. 113 стр. ISBN 978-86-6425-030-6. (M66)

Остало:

19. (2013) Ивана Радић Милосављевић, „Неофункционализам у савременом промишљању европске интеграције“ (**необјављено**), магистарски рад одбрањен на Универзитету у Београду – Факултету политичких наука, децембар 2013.

Централни проблем којим се рад бави јесте питање места и улоге теорије неофункционализма у савременом изучавању и мишљењу о европској интеграцији. Након свеобухватног приказа динамичног развоја теорије, којом је зачет европски студиј, у раду се наилази на подробно тестирање хипотеза теорије неофункционализма у односу на савремени развој европске интеграције унутар три области деловања: економске и монетарне уније, заједничке безбедносне и одбрамбене политике и политике проширења. Као општи закључак истраживања у раду се наводи да ниједна од изабраних области деловања ЕУ не представља пример интеграције који једноставно доказује теорију неофункционализма, али је нити један од њих не оповргава у потпуности. Наиме, понеки од неофункционалистичких механизма је могуће препознати као део логике развоја интеграције унутар сваке области деловања ЕУ. Иако ови механизми нису увек једини или доминантни покретачи интеграције, објашњавање логике развоја савременог процеса интеграције без неофункционалистичких концепата не би било у стању да пружи комплетну

слику сложених мотива и бројних актера и структура заслужних за добијене исходе. Управо се у увођењу ових концепата у објашњавање европске интеграције састоји највећи допринос неофункционализма европском студију. Рад је посебно вредан јер поред једноставног тестирања постојећих хипотеза теорије неофункционализма садржи и напор ауторке да допуни ову теорију у складу са најновијим трендом њеног подвођења под шири оквир конструктивизма.

20. (2008) Члан тима преводилаца: D. Dinan, *Ever Closer Union*, Palgrave Macmillan, (Д. Динан, *Све ближе Унија*, Службени гласник, Београд). ISBN 978-86-7549-676-2. [COBISS.SR-ID,155587340
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=155587340>>]
21. (2007) Члан тима преводилаца: S. Hix, *The Political System of the European Union*, Palgrave Macmillan, (С. Хикс, *Политички систем Европске уније*, Службени гласник, Београд). ISBN 978-86-7549-507-9. [COBISS.SR-ID 140766476
<<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=140766476>>]
22. (2004) Ивана Радић, „Европски парламент“ у месечнику *Европски форум* бр. 8-9/2004, Београдски центар за европске интеграције.

У чланку ауторка анализира новине које доноси Нацрт уговора о уставу Европе које се тичу састава и надлежности Европског парламента. У чланку се тврди да је након сагледавања низа реформи оснивачких уговора ЕУ, али и одлука институција ЕУ, видљив тренд континуираног раста моћи Европског парламента који је настављен и предложеним Нацртом уговора.

Докторска дисертација „Европска унија у процесу политизације“ има 208 страна и састоји се из пет поглавља и списка извора. У првом, уводном поглављу кандидаткиња објашњава разлоге изучавања политизације у Европској унији, при чему посебну пажњу посвећује утицају кризе ЕУ на њену политизацију и подстицај који овај процес пружа за њено истраживање. Потом се излаже преглед значајнијих истраживања ове теме, што представља теоријски увод за ближе излагање концепта политизације и теоријско-методолошког оквира за њено изучавање.

Друго поглавље се бави питањем карактера Европске уније у контексту изучавања процеса политизације. Овде ауторка излаже ставове у прилог тематизовања ЕУ као политичког система, који комбинује међувладине и националне елементе, пре него међународне организације. Такав приступ јој омогућава да постави основно

питање у овом раду, да ли ЕУ преовлађујуће практикује већинску или консенсуалну демократију с обзиром на уобичајене промедбе да она тешко излази на крај са демократијом. Ауторкин одговор је да је ЕУ по својој унутрашњој структури, општим циљевим развоја и начину вођења јавних политика својеврсна консенсуална творевина из чега извлаћи закључке о врсти демократије у њој. Полазећи од тих ставова кандидаткиња у овом поглављу врши анализу специфичне демократске (консенсуалне) структуре ЕУ.

Треће поглавље је аналитички централно у дисертацији. Оно се бави упоредном анализом искустава политизације у сложеним политичким системима консенсуалног типа. Кандидаткиња овде узима у обзир швајцарски пример, белгијски пример и пример ЕУ, с тим што прва два служе као референтни случајеви за изучавање саме ЕУ. После врло усредсређене анализе два референтна примера, прелази се на приказ проблема у ЕУ. Он се излаже посредством три питања: о друштвено-политичким сукобима у ЕУ, о унутрашњим актерима политизације и анализом конкретних случајева политизације.

На основу ових анализа кандидаткиња ће отворити наредно, четврто поглавље, у којем ће испитати могуће поуке које би ЕУ могла извести из искустава политизације у консоцијативним демократијама, конкретно у Швајцарској и Белгији.

Последње поглавље заправо је закључак дисертације, који се посвећује питању о утицају политизације на будућност европске интеграције. Ауторка овде поставља питање, да ли је политизација ограничавајући фактор или шанса за демократизацију, при чему се опредељује за другу могућност дајући аргументе у корист овог става.

Дисертација је урађена на основу обимне и добро одабране грађе, примарних и секундарних извора који су побројани и списку литаратуре. Ту су садржани сви релевантни изворни научни радови и документи за ову област - бројни научни чланци, зборници и ауторске књиге, правни прописи и политичке одлуке - који реферишу на ову тему у свим њеним димензијама. Поред посебног одељка посвећеног стању научне рефлексије о предмету истраживања, ауторка уз своју анализу често води дијалог са различитим становиштима, што упућује на њен вишедимнезионалан теоријски приступ.

2. Предмет и циљ дисертације

У уводном поглављу дисертације Мр Ивана Радић Милосављевић дала је прелиминарно и уже схватање концепта политизације. Према њеном увиду, једна од значајнијих карактеристика у развоју европске интеграције од краја 1980-их година јесте појава и интензивирање процеса политизације. Од како су почетком 1990-их учињени први изазови ратификацији оснивачких уговора, постало је јасно да интеграција неће моћи да се настави искључиво у облику функционалне интеграције коју је пратило стање „пермисивног консензуса“. То стање карактерисала је незаинтересованост јавног мњења или уопштена подршка становништва националним елитама за процес интеграције. За разлику од њега, тврди кандидаткиња, време од усвајања Уговора из Мастрихта (1993) карактерише све већа осетљивост јавног мњења за питања европске интеграције. Ова питања постају све чешће део јавног дискурса у државама чланицама, око њих се мобилишу и поларизују ставови политичких партија, интересних група, невладиних организација, масовних медија, али и грађана, који своје ставове изражавају на више или мање институционализован начин. Управо оваква увећана контроверзност и премештање питања европске интеграције у јавну сферу дефинише се као политизација схваћена у ужем смислу, како се користи у овом раду. Кандидаткиња се при том користи дефиницијом политизације коју дају Питер де Вилде и Михаел Цирн (*Pieter de Wilde and Michael Zürn*): „... политизација је процес путем којег се моћ одлучивања и повезане ауторитативне интерпретације чињеница и околности доводе у политичку сферу, то јест, премештају било у политички подсистем (дефинисан могућношћу доношења колективно обавезујућих одлука), било у политички простор (дефинисан јавним дебатама о правом курсу решавања датог проблема). Укратко, политизација подразумева да се тема учини предметом јавног регулисања и/или предметом јавне дискусије.“

Кандидаткиња упућује и на уже схватање политизације какво, на пример, даје Сајмон Хикс (*Simon Hix*), и које подразумева укључивање политике (*politics*) у процес доношења одлука насупрот доскорашњег искључиво технократског модалитета одлучивања. Према овом аутору, уношење елемената већинске демократије у политички систем ЕУ насупрот консензуалном доношењу одлука унело би дозу подстицајног конфликта односно политичког надметања међу политичким представницима и омогућило грађанима избор левих или десних решења кроз избор

или смену владајуће коалиције. Овакво разумевање политизације као процеса свеопштег заузимања страна на политичком спектру ставља нагласак на политизацију процеса одлучивања.

Полазећи од неких савремених критика оваквог схватања политизације у ЕУ кандидаткиња тврди да овакво становиште смешта политизацију искључиво у системе већинске демократије и тиме занемарује утицај консоцијативних елемената у систему ЕУ на каналисање политизације.

Насупрот томе, претпоставка овог истраживања била је да се политизација одвија и у консоцијативним системима, иако има нешто другачије карактеристике. Шире схватање политизације, такође, омогућава да се политизација у Европској унији разуме као процес који је обележен *интеракцијом* односно *међусобним* утицајем „политизације процеса одлучивања“ (о којој говори Хикс), са једне стране, и увећане дискусије и контроверзности питања европске интеграције унутар јавног мњења, са друге. Оно још подразумева да предмет политизације могу бити не само питања институционалног дизајна и питања редистрибутивног карактера која су предмет регулисања институција, већ и идентитетска питања која су нарочито карактеристична у јавном мњењу држава чланица ЕУ и која могу имати утицаја на развој интеграције. Као актере политизације, овакво шире схватање види не само или не првенствено политичке партије, представнике наднационалних институција, транснационалних и националних организација цивилног друштва, већ и масовне медије и грађане држава чланица ЕУ.

И поред тога што је политизација добила замах тек након усвајања Јединственог европског акта, а интензивирала се у процесу усвајања Уговора из Мاستрихта, а онда и остала сталан елемент европске интеграције, ауторка наглашава да ову су појаву доста раније поједини теоретичари разматрали у контексту европске интеграције. Као једог од њих кандидаткиња истиче неофункционалисту Филипа Шмитера (*Philippe C. Schmitter*). Овај аутор још крајем 1960-их година разматра политизацију као једну од могућих последица преливања, али истовремено и фактора повољних за његово даље одвијање. Шмитер дефинише политизацију као „процес у којем *контроверзност* заједничког одлучивања расте. Ово ће затим извесно водити *ширењу публике или клијентеле* заинтересоване и активне у интеграцији. Овакво разумевање политизације је за овај рад значајно јер настоји да покаже утицај политизације на понашање актера

интеграције и обрнуто, посебно осветљавајући њен утицај на промену „очекивања“, па и „лојалности“ које је важно у процесу изградње политичке заједнице. Одатле је даље могуће изводити хипотезе о утицају политизације на могуће креирање политичког идентитета и њен демократизујући то јест легитимизујући потенцијал. Међутим, кандидаткиња примећује да ограничење неофункционалистичког схватања интеграције, политичке заједнице, па и политизације лежи у уском разумевању актера интеграције које се, уместо да подразумева грађане Европске уније, своди на узак круг елита активних у овом процесу. Отуда вероватно произилази и разумевање о искључиво позитивном утицају политизације на развој интеграције.

За разлику од ове неофункционалистичке претпоставке о политизацији као повољном фактору за напредовање интеграције, Ивана Радић Милосављевић показује да новија истраживања заузимају мање оптимистичан став. Хуги и Маркс (*Liesbet Hooghe, Garry Marks*) су, судећи према броју критика, развили вероватно до данас најутицајнију теорију о негативном утицају политизације на европску интеграцију – такозвану постфункционалну теорију. Она наводи тврдњу ових аутора по којој је фазу „пермисивног консензуса“ заменила фаза „ограничавајућег неслагања“ (*constraining dissensus*) за које се не може претпоставити да ће продубити интеграцију како су то неофункционалисти чинили. Разлог томе је што је „политизација снажно обликована националистичком реакцијом на перципирани губитак заједнице и националног суверенитета“.

Полазиште дисертације јесте да је дилема око пожељности политизације у Европској унији у суштини дилема око питања начина демократизације њеног политичког система. Говорити о пожељности политизације, тврди кандидаткиња, донекле је излишно имајући у виду да је политизација процес који је већ отпочео и који се по свему судећи неће угасити. Дакле, она полази од става да је политизација карактеристика европске интеграције са којом би требало рачунати у анализи будућег развоја ЕУ. Оно о чему се међутим може и о чему би требало расправљати јесте на који начин подстицати јавни дискурс о темама европске интеграције и на који начин се политизација редистрибутивних, конститутивних, идентитетских питања може каналисати тако да представља конструктиван елемент у процесу демократског легитимизовања политичког система ЕУ.

Још једна појава коју Мр Ивана Радић Милосављевић узма у обзир приликом анализе карактеристика и утицаја политизације на систем ЕУ јесте можда највећа криза у којој се Унија нашла од свог настанка. Последња криза, која је отпочела 2008. године, актуелизује питање политизације и баца ново светло на њене карактеристике, могући развој и утицај на садашњост и будућност европске интеграције. У том смислу, она поставља питање, због чега је ова последња у низу криза тако различита у односу на претходне које је Унија преживела. Наиме, историја европске интеграције може се описати као историја превазилажења криза, међу којима је било и оних „структурних“ у којима се кроз питање управљања Унијом/Заједницом заправо решавало питање њене природе. Таква криза била је такозвана криза „празне столице“ у другој половини 1960-их која се суштински водила око карактера европске интеграције, иако то никада није изречено као формални или званични разлог. Међутим, оно што савремену кризу разликује од поменуте јесте чињеница да се ова претходна одвијала у стању „пермисивног консензуса“, док се данашње елите у покушају решавања кризе суочавају са до сада невиђеним захтевима и притисцима јавности. Другим речима, кандидаткиња је пошла од тога да се савремена криза Европске уније одвија у условима до данас најинтензивније политизације која се огледа у политизацији не само редистрибутивних питања (*ко добија шта*) него и појачане политизације идентитетских питања (*ко смо ми*). Криза еврозоне покренула је нови талас евроскептицизма и утицала не само на токове европске интеграције већ и на националне политичке односе снага. Данашња криза разликује од претходних и по томе што намеће проблеме који непосредно погађају све грађане ЕУ, а не само неке групе (на пример, пољопривреднике). Проблеми заједничке монете и управљања монетарним и фискалним питањима одражавају се на животе свих грађана и они то могу лако да препознају, што погодује оживљавању и захуктавању расправе и увећању захтева према политичким одлучиоцима. Другим речима, сама природа питања управљања еврозоном, која се претворила у расправу о одабиру политике штедње или политике раста, погодује његовој политизацији. На први поглед изгледа као да се ради о несумњиво редистрибутивном питању од чијег ће решења зависити који делови друштва ће више добити или изгубити. Међутим, имајући у виду да су се државе чланице поделиле тако да неколико „донаторских држава“ захтева резове у националним буџетима „посрнутих држава“, неминовно се политизују и питања солидарности, хегемонских односа међу народима, па и дилеме око останка у ЕУ.

Од када је пре неколико година отпочела криза, приметно је јачање улоге националних лидера који су интензивирали међусобно договарање унутар Европског савета и самита лидера еврозоне и преузели водећу улогу у доношењу решења која би требало да доведу до изласка из кризе. Они су то чинили без адекватног укључивања јавности, као и представничких институција, док је истовремено питање управљања еврозоном и питање финансијске помоћи посрнулим државама чланицама постало високо политизовано у јавној сфери. Јаз је још сложенији и дубљи ако се има у виду кризом појачан неформални утицај великих држава чланица, а посебно Немачке као највећег финансијера фондова за спасавање држава у кризи. Доминантан утицај Немачке остварује се не само у односу на друге државе чланице већ и институције ЕУ, међу којима и на рад Комисије. Оно што је битно за основни полазни став Мр Иване Радић Милосављевић јесте да овакав утицај појединих држава чланица грађани ЕУ немају начина да контролишу.

У циљу још бољег осветљавања основног предмета истраживања кандидаткиња износи још једну премису: елитистички начин суочавања са кризом и одржавање и продубљивање поменутог јаза у вези је са самом хибридном природом Европске уније. Овај политички ентитет обједињује подједнако снажне елементе међународне организације и (наднационалне) политичке заједнице чија се комбинација у оваквим кризама показује као некомпатибилна. Један разлог те некомпатибилности састоји се у томе што се међувладин метод договарања често показује као неефикасан, посебно у кризним ситуацијама када би одлуке требало доносити брзо. Још више, некомпатибилна је стога што доношење кључних одлука кроз међународно договарање без укључивања грађана није више адекватан метод у једној политичкој заједници која је, иако недовршена, достигла висок ступањ уједињења. Сама чињеница да се питања из домена одлучивања ЕУ политизују унутар јавног мњења држава чланица удаљава Унију од класичне међународне организације, указујући да институције ЕУ које имају могућност ауторитативне алокације вредности својим деловањем производе повратну реакцију, односно, захтеве грађана.

Описана структура, која кроз међувладин метод одлучивања настоји да обезбеди формалну једнакост држава чланица, доприноси одржавању компромисне културе која наликује оној у консоцијативним демократијама. Ово питање кандидаткиња укључује као кључно у предмету свог истраживања и касније излагања. Поменути модалитет рада суочава се, међутим, са изазовом изразите хетерогености Европске уније која је

посебно интензивирана са последњим проширењима на земље ЦИЕ који представља можда највећу препреку одржавању елемената консоцијативног модела. Поред тога, управо је појава интензивније политизације редистрибутивних питања која наводи на потребу прављења избора „левих“ или „десних“ решења, не само последица већ постојећих елемената већинске демократије у систему ЕУ него и подстицај за јачање ових елемената. Кандидаткиња истиче да је у политичком систему ЕУ на делу стална тензија између елемената већинске и консоцијативне демократије. Политизација у оваквој хибридној и недовршеној заједници тако неминовно има сопствене карактеристике које представљају комбинацију, како оних из класичних већинских демократија, тако и из консоцијативних, на компромису заснованих друштава.

Циљ овог истраживања био је да анализира утицај који оваква хибридна и недовршена структура има на каналисање политизације у Европској унији и покуша да пружи процену како ће политизација у будућности утицати на ток европске интеграције. Како је политизација стварност Европске уније која извесно неће нестати, другим речима, европска интеграција се неће вратити на стање „пермисивног консензуса“, ову појава добија на значају у политичком процесу ЕУ. Стога је питање облика, карактеристика политизације, њених носилаца и фактора који утичу на њен развој, али и начина на који она утиче на обликовање политике у Бриселу, питање које је заслужило систематично истраживање какво је спровесено приликом израде ове дисертације

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Истраживање је било усмерено на доказивање следећих хипотеза:

I опште хипотезе:

- Политизација у Европској унији јесте процес увећавања контроверзности питања европске интеграције у јавној сфери, питања која проистичу из политичког процеса у ЕУ.
- Политизација је појава која се покренула од времена усвајања Уговора из Мастрихта и која је остала стална карактеристика европске интеграције до данас.

- У односу на политизацију која се одвија унутар државних облика, политизација у Европској унији има нужно специфичне карактеристике које су последица недовршеног и хибридног карактера Европске уније, али и њеног полицентричног и система управљања на више нивоа.

II Посебне хипотезе:

- Политизација се по правилу интензивира са искрсавањем значајних догађаја у развоју европске интеграције који се лако премештају у јавну сферу захваљујући ангажовању партијских лидера, али и представника масовних медија.
- Политизација се одвија кроз расправе које доминантно воде националне (домаће) политичке партије. Међутим, поред политичких партија важни актери у политизацији питања европске интеграције су и масовни медији и организације цивилног друштва.
- Политизација у Европској унији је фрагментиран процес који се одвија унутар националних оквира. Политизација „европских питања“ по правилу је омеђена националним границама, односно не одвија се као прекогранична активност где би сродне партије из различитих држава чланица заступале сличне ставове и аргументе поводом истих питања.
- Сродне политичке партије из различитих држава чланица често поводом истог питања заступају не само супротне ставове, већ заузимају потпуно различите стратегије и користе различите аргументе како би обезбедиле подршку за своје ставове.
- Партије покушавају да „одомаће“ питања европске интеграције односно да их приближе својим гласачима, при чему би они били у стању да увиде зашто су та питања уопште за њих значајна. На тај начин политичке партије, често инструментализујући „европска питања“, настоје да обезбеде подршку гласача диференцирањем у односу на друге националне, а не европске партије.
- Политизација „европских питања“ се одвија различитим интензитетом у различитим државама чланицама из разлога што ова питања не погађају једнако све државе чланице, односно што се не перципирају једнако у јавном мњењу свих држава чланица.

- Значајан фактор разликовања интензитета политизације међу државама чланицама је управо начин на који политичке партије унутар држава чланица одлуче да се носе са „европским“ питањем (нпр. да ли се одлучују за референдум о ратификацији измена оснивачких уговора или не).
- Политизација утиче на развој европске интеграције односно на политички систем Европске уније тако што се кроз процес сукобљавања ставова о појединим питањима у јавној сфери врши притисак на политичке одлучиоце који своје ставове често морају да преобликују и уграде у нове одлуке. Утицај политизације на ток интеграције се одвија под дејством више фактора. Ово испитивање извршиће се поласком од једног броја појединачних хипотеза:

III Појединачне хипотезе:

- Услед недовршеног карактера политичке заједнице каква је Европска унија политизацију у ЕУ карактерише често отварање идентитетских питања („ко смо ми“) која се неминовно провлаче чак и када се дебата води око оних суштински редистрибутивних („ко шта добија“).
- Оправдано је очекивати да сукобљавање око идентитетских питања у јавној сфери ограничава могућности за напредовање интеграције.
- Ова ограничења се, међутим, превазилазе каналисањем политизације кроз консоцијативну структуру ЕУ коју карактерише компромисна култура решавања сукоба.
- Како се политизација каналише унутар система ЕУ резултат је дакле, не само њеног недовршеног карактера, већ и карактера њеног политичког система који комбинује елементе консоцијативне и већинске демократије.
- Док елементи већинске демократије имају потенцијал заоштравања сукоба око идентитетских питања у недовршеној политичкој заједници каква је ЕУ, консоцијативни елементи делују у супротном правцу. Консоцијативни елементи помажу да се покренута питања решавају у компромисном маниру и најчешће воде усвајању „центристичких“ решења комбиновањем истовремено оних левичарских и десничарских.
- Политизација ипак може имати како прогресиван тако и стагнирајући утицај на ток интеграције.

- И поред до сада невиђеног интензивирања, политизација није утицала у правцу дезинтегративних процеса упркос чињеници да је поред редистрибутивних увек јављају идентитетска питања. Осим утицаја компромисне културе, разлог томе лежи како у перцепцији још увек већих користи него трошкова од интеграције (чак и у времену савремене кризе), тако и у већ донекле оствареном подељеном идентитету и лојалности на два центра.
- Криза сувереног дуга у државама Еврозоне не само да није значајније пољуљала уверење већине грађана да европска интеграција доноси користи, већ се може рећи да је довела до страха од великих трошкова дезинтеграције који превазилази страх од трошкова интеграције.
- Потенцијал уверења о заједничком европском идентитету да буде оно везивно ткиво које ће држати државе чланице на окупу још увек је минималан и помаже да се превазиђу они безначајнији сукоби.
- Политизација има демократизујући утицај на политички систем Европске уније јер представља начин да се у јавној сфери расправе важна питања и артикулише воља грађана Европске уније у недостатку адекватних облика учешћа у политичком процесу ЕУ.
- Политизација европских питања, иако још увек фрагментиран процес, има потенцијал да утиче на креирање европског јавног мњења кроз постепену европеизацију националних јавних мњења у којима се расправљају не само питања која проистичу из политичког процеса који се одвија у Бриселу, него и питања из других држава чланица која проистичу као последица европске интеграције.
- На дужи рок, политизација потенцијално утиче и на постепено јачање европског политичког идентитета међу грађанима ЕУ које се огледа у јачању осећаја припадности европској политичкој заједници.

4. Структура дисертације и кратак опис њеног садржаја

Структура

I Уводно поглавље

1. Разлози изучавања политизације у Европској унији

- 1.1 Утицај кризе на политизацију у Европској унији као подстицај за истраживање
 2. Преглед значајнијих истраживачких резултата о политизацији у Европској унији
 3. О појму политизације у Европској унији
 4. Теоријско-методолошки оквир
- II Питање карактера Европске уније у контексту изучавања процеса политизације
1. Европска унија: међународна организација која комбинује међувладине и наднационалне елементе или политички систем
 2. Европска унија: већинска или консенсуална/консоцијативна демократија
 - 2.1 Карактеристике консенсуалне демократије у Европској унији
- III Искуства политизације у сложеним политичким системима консенсуалног типа
1. Политизација у сложеним државним консенсуалним системима: случајеви Швајцарске и Белгије
 - 1.1 Швајцарска консоцијација, „coming-together“ федерализам и непосредна демократија
 - 1.2 Студија случајева политизације у Швајцарској
 - 1.3 Белгијска консоцијација и „holding-together“ федерализам
 - 1.4 Безуспешна политизација редистрибутивних питања у Белгији
 - 1.5 Сличности и разлике између два консоцијативна модела и утицај на процесе политизације
 2. Политизација у Европској унији као сложеном политичком систему недржавног типа
 - 2.1 Друштвено-политички сукоби у Европској унији **Error! Bookmark not defined.**
 - 2.2 Актери политизације у Европској унији
 - 2.3 Анализа случајева политизације у Европској унији
- IV Политизација у консоцијативним демократијама: могуће поуке за Европску унију
- V Закључак: утицај политизације на будућност европске интеграције: ограничавајући фактор или шанса за демократизацију

I Уводно поглавље

Уводно поглавље садржи четири целине у којима кандидаткиња посвећује пажњу уобичајеним елементима дисертације какви су: разлози за одабир теме, циљеви истраживања уз представљање хипотеза које се у раду потврђују односно оповргавају, преглед досадашњих значајнијих истраживачких резултата у одабраној области, одређење појма политизације којим се ауторка бави, као и преглед и разлози за одабир теоријског полазишта и метода истраживања за које се кандидаткиња опредељује.

Наиме, кандидаткиња полази од претпоставке о промењеном контексту у којем функционише савремена Европска унија, а који од почетка 1990-их карактерише интензивирање процеса политизације. Савремено стање, које замењује донедавну ситуацију развоја функционалне интеграције у повољним околностима „пермисивног консензуса“, карактеришу све критичнији ставови и поларизација јавног мњења око различитих питања европске интеграције. Ова питања постају све чешће део јавног дискурса у државама чланицама, око њих се мобилишу и поларизују ставови политичких партија, интересних група, невладиних организација, масовних медија, али и грађана који их (ставове) изражавају на више или мање институционализован начин. Кандидаткиња у уводном делу рада уводи у овај проблем и тврди да је политизација у ЕУ појава која је узела маха и да ће по свему судећи остати трајан елемент у савременом и будућем развоју европске интеграције. Како је политизација у Европској унији појава која није била замишљена при оснивању европских заједница ни у академским нити у круговима политичких елита, питање које поставља кандидаткиња јесте оно о начинима њеног каналисања у систему какав је Европска унија, њеном утицају на систем и коначно на стање демократије и то учењем из искустава најсличнијих система. Стога се кандидаткиња опредељује за метод упоредног праћења процеса у Европској унији и два државна политичка система консоцијативног типа. У овом уводном делу рада, кандидаткиња наводи и остале, посебне хипотезе истраживања и описује не само планирану истраживачку методологију, него и изазове са којима се суочава током истраживања, као и начине њиховог превазилажења.

Како је политизација као новија карактеристика европске интеграције слабо истражена посебно у домаћој литератури, кандидаткиња овим истраживањем настоји да овај недостатак попуни испитивањем карактеристика политизације у једној хибридној, недовршеној политичкој заједници каква је ЕУ и покуша да пружи процену о будућем утицају политизације на развој ЕУ.

Један део уводног поглавља посвећен је проблему дефинисања појма политизације имајући у виду његову релативно скору употребу у контексту европске интеграције. Кандидаткиња у доступној литератури идентификује уже и шире разумевање овог појма и опредељује се за шире којим се води у свом даљем истраживању. Такође, објашњава и разлоге за прихватање овакве шире дефиниције. Кандидаткиња, такође, пружа преглед развоја мисли о политизацији унутар европског студија, критички анализира најзначајније теоријске доприносе и нешто ређа

емпиријска истраживања. Анализирајући предности и мане досадашњих схватања политизације од зачетка европског студија, кандидаткиња не само да чини логичну допуну претходном делу овог поглавља о појму политизације него и идентификује недовољно истражене аспекте ове појаве налазећи простор и потребу за додатним научним резултатима. Тај простор налази управо у учењу из искустава политизације у оквиру консоцијативних модела демократије.

II Питање карактера Европске уније у контексту изучавања процеса политизације

Полазиште које заузима кандидаткиња јесте оно које сматра да су карактеристике политичког система, па и система Европске уније и карактеристике политизације међусобно условљене те даље у раду настоји да изучи те везе. За изучавање политизације, сматра кандидаткиња, од великог је значаја утврдити о каквом се моделу демократије ради. Опште је прихваћено становиште да је већински модел демократије онај који фаворизује конкуренцију и претпоставља редовну смену власти и опозиције, док консоцијативни или консенсуални претпоставља избегавање или умиревање уобичајеног политичког сукоба кроз тражење широког политичког консензуса. Кандидаткиња, међутим, показује да се политизација одвија и у овим, ка консензусу окренутим системима, и настоји да изучи њене могуће посебне карактеристике, начине на које се каналише кроз систем и услове под којима се одвија.

Стога је друго поглавље посвећено разматрању природе ентитета који се изучава – Европске уније – што је у функцији каснијег изучавања односа те природе и процеса политизације који се у таквом ентитету одвијају. Кандидаткиња анализира Европску унију као хибридни ентитет који у себи обједињује међувладине и наднационалне елементе, али и јасно видљиве елементе политичког система. Након увида да је савремена европска интеграција далеко превазишла познате облике међународних организација, као и скромније циљеве формирања јединственог тржишта, кандидаткиња се опредељује за разумевање Европске уније као хибридног, сложеног политичког система наводећи у теорији већ познате разлоге за овакво становиште. Ауторка, међутим, полази и даље, ближе одређујући овај политички систем као модел консенсуалне демократије. Елементе овог модела демократије кандидаткиња сматра доминантним у односу на у мањој мери присутне елементе већинског модела демократије. Она то чини након пажљиве, критичке анализе елемената консенсуалног

модела у политичком систему Европске уније водећи се теоријским моделом консенсуалне демократије који је развио Арендт Леипхарт (*Arendt Lijphart*).

III Искуства политизације у сложеним политичким системима консенсуалног типа

Треће поглавље представља емпиријску анализу искустава политизације у сложеним, консоцијативним/консенсуалним демократијама у Европи. Кандидаткиња анализира појединачне случајеве политизације у Белгији, Швајцарској (у првом делу) и Европској унији (у другом делу поглавља) настојећи да утврди природу питања која су се политизовала у овим системима, основне друштвено-политичке поделе, најважније политичке актере и могућ утицај политизације одређеног питања на процес доношења одлука. Кандидаткиња настоји да повуче паралеле и утврди могуће поуке за Европску унију из искустава ових државних политичких система све време водећи рачуна о специфичним условима под којим су се ови системи развијали, њиховим различитим историјским, политичким, демографским и другим искуствима. Осим што се ради о консенсуалним демократијама, ради се о сложеним заједницама и системима, издељеним по многим основама, са комплексном структуром и уређењем. У сва три случаја се ради о федералним системима, мултиетничким, плуралистичким друштвима. Основна претпоставка ауторке је да таква сложеност и посебно њихово консоцијативно устројство имају утицај на процесе политизације. Стога се најпре излажу историјски чиниоци који су довели до актуелног институционално-политичког стања у свакој од држава, представља структурни, друштвени и политички контекст у којем се одиграва процес политизације, а затим анализирају и одабрани случајеви политизације у свакој од држава и у Европској унији.

При одабиру случајева политизације у три посматрана политичка система, кандидаткиња је водила рачуна и о утицају савремене кризе у Европској унији на процесе политизације бирајући тако случајеве политизације који су се одигравали пре и после 2008. године када је криза отпочела. Кандидаткиња показује како је криза утицала на понашање политичких актера у време кризе и на попуштање консенсуалних елемената при доношењу појединих одлука.

У овом поглављу, кандидаткиња детаљније анализира друштвено-политичке поделе у Европској унији и мапира најважније актере политизације (политичке лидере, политичке партије, удружења грађана, интересне групе, медије). Како постоји

претпоставка да ће се у сложеним и подељеним друштвима пре политизовати идентитетска и конститутивна питања, ауторка за анализу радије бира случајеве политизације редистрибутивних питања, која се уобичајено политизују у већинским моделима демократије делећи политичке актере по програмско-политичким линијама (лево-десно). На тај начин, ауторка се креће слабије истраженим тереном. Такође, кандидаткиња утврђује да се и питања која се политизују унутар једног система морају схватити као вишедимензионална, то јест, да готово увек носе више основа подела иако на први поглед могу деловати као само конститутивна или само редистрибутивна.

Унутар овог поглавља, такође, кандидаткиња настоји да покаже и такозвану фрагментарност процеса политизације која проистиче из још увек снажних национално-територијалних подела унутар Европске уније, нарочито у појединим областима њеног деловања (то јест у појединим политикама).

Коначно, иако детаљно анализира неколико одабраних случајева политизације, ауторка често даје и примере политизације других важних питања из богатог искуства трију одабраних политичких система као додатну илустрацију и потврду својих налаза.

IV Политизација у консоцијативним демократијама: могуће поуке за Европску унију

У четвртом поглављу се износе најважнији закључци који непосредно следе из претходних поглавља дисертације. Полази се од закључка да се политичке елите стратешки односе према политизацији та да ће се одлучити да одређено питање политизују или деполитизују сходно својим интересима. Даље се анализира који то елементи и решења сложених, консоцијативних политичких система омогућавају или отежавају овакво понашање. Кандидаткиња сумира налазе добијене праћењем процеса политизације у анализираним случајевима укрштајући их са специфичним карактеристикама, институционалним решењима, стварним праксама у сваком од три посматрана политичка система. У поглављу се анализира која од искустава би била применљива у Европској унији и шта би се могло очекивати од евентуалног увођења неких од решења у политички систем ЕУ. Осим анализе елемената консенсуалне демократије и решења пронађених у два државна политичка система, посебна пажња посвећена је могућностима и предностима увођења института непосредне демократије у ЕУ као нарочито плодне арене за политизацију различитих питања.

V Закључак: утицај политизације на будућност европске интеграције: ограничавајући фактор или шанса за демократизацију

У овом закључном делу рада, кандидаткиња се осврће на једно од најзначајнијих проблема европске интеграције, питање демократског дефицита у Европској унији, као и неколико повезаних питања и улоге политизације на њихово разрешавање. Кандидаткиња најпре дефинише проблем демократије у Европској унији налазећи, осим познатих приговора недостацима демократије у ЕУ и оне који произилазе из њене консоцијативне/консенсуалне природе политичког система. Она утврђује да се замерке демократији у Европској унији стављају најчешће са становишта идеалног модела плуралистичке, већинске, представничке демократије која пре свега мора бити компетитивна и обезбеђивати грађанима избор политичких лидера и јавних политика на свим нивоима власти. Према мишљењу ауторке, овакав приступ није адекватан у анализи демократије у Европској унији која је ближа консоцијативном/консенсуалном него већинском моделу демократије. За разлику од државних консенсуалних политичких система који су анализирани у овом раду, у Европској унији се овај проблем додатно погоршава услед њене изразито сложене, хетерогене структуре која онемогућава адекватну везу грађана са свим политичким лидерима у Бриселу који доносе одлуке у њихово име. Такође, дубоко сегментирано друштво доприноси фрагментираности јавне сфере у Европској унији, па и недостатку „европских“ медија.

Ауторка даље разматра на који начин политизација може имати демократизујући потенцијал имајући у виду да њену могућу улогу подстицања учешћа јавности у политичком процесу Европске уније. Кандидаткиња се користи поставкама делиберативне и дискурзивне теорије демократије да расветли овај однос. Политизација представља начин да се у јавној сфери подстакне политички спор, оживи расправа о важним питањима и артикулише воља грађана Европске уније у недостатку адекватних облика учешћа. Међутим, ауторка се критички осврће на могућности и услове у којима би модел делиберативне и дискурзивне демократије у Европској унији могао да се остварује. Политизација одређених питања, закључује ауторка може утицати на онемогућавање даљег продубљивања европске интеграције у одређеним областима или ширења на нове државе чланице, па чак и иступање постојећих. Међутим, њена вредност лежи негде другде – у подстицању ширих слојева друштва да се укључују у политички процес у Бриселу, у једноставнијем преношењу компликованих политичких порука и тиме омогућавању учешћа у доношењу

информисаних одлука везаних за процес европске интеграције. То доприноси демократској легитимности у ЕУ.

Коначно, кандидаткиња разматра и улогу политизације у могућем формирању европског политичког идентитета и чвршће европске политичке заједнице. Док налази да политизација може имати позитиван утицај на ове процесе, ауторка ипак изражава сумњу у извесност и брзину таквих процеса

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Иване Радић Милосављевић „Европска унија у процесу политизације“ пружа нове увиде у садржај процеса интеграције унутар Европске уније, било да је реч о предкризном (до 2008), кризном (од 2008), или могућем посткризном периоду. Она обрађује фономен који у нашој литератури о европским интеграцијама до сада није имао аутора. Надаље, када је реч о стању науке у међународним размерама, ово је редак случај анализе која у оквиру теме о политизацији узима озбиљно приступ консенсуалне демократије, анализира га у његовој емпиријској збиљи (Швајцарска и Белгија) и искушава га на посебном примеру Европске уније као предмету анализе. Резултати које је кандидаткиња остварила пружају бољи увид у специфичну структуру ЕУ са становишта њеног иманентно ограниченог демократског капацитета и са упоредног становишта два жива модела консенсуалних политичких система. Тиме се основно питање о политизацији премешта у фокус специфичне структуре односа унутар великог историјског експеримента наднационалне политичке заједнице.

Поред овог генералног достигнућа, које спада у домен врхунског научног објашњења, ова дисертација је остварила и више посебних истраживачких циљева: У њој су извршени:

- систематизација и критичко сагледавање постојеће научне литературе о политизацији у Европи, тј. ЕУ, унутар европског студија;
- систематична и свеобухватна анализа сложеног међусобног односа природе европске интеграције и структуре Европске уније, с једне и токова политизације „европских питања“; са друге стране, и на основу тога изведени закључци о могућим каузалним односима ових варијабли;

- расветљавање обележја политизације као значајне савремене појаве за развој и функционисање политичког система Европске уније и допринос објективном сагледавању њеног утицаја на будућност европске интеграције.
- истраживање могућности и граница примене искустава стечених у пракси функционисања постојећих консоцијативних демократија као довршених државних политичких система на недржавни, наднационални систем Европске уније који је у сталном развоју;
- допринос научној дебати о проблему демократије у ЕУ кроз анализу демократског потенцијала политизације посебно у времену кризе која се у ЕУ јавља не само као криза сувереног дуга него и као криза легитимитета;
- допринос научној дебати о степену европеизације националних јавних сфера, као и о факторима и могућностима изградње европског политичког идентитета.

Радећи на великој грађи, кандидаткиња је била руковођена сопственим проблемским смером, што је происходило оригиналним научним увидима и укупном вредном резултату. У домаћој литератури и истраживањима отворила је ново истраживачко питање и дала му конзистентно тумачење, тако да ће даљња истраживања свакако морати да пођу од њеног доприноса.

6. Закључак комисије

За свој истраживачки задатак Мр Ивана Радић Милосављевић одабрала је у нас неистражен проблем из области европских интеграција и посебно европских студија. Обавивши истраживачки поступак веома успешно, свој научни резултат изложила је у дисертацији на веома прегледан и систематичан начин. Доказала је све хипотезе изложене у пријави дисертације и извела оригиналне закључке у складу са својом научно-истраживачком замисли.

Полазећи од ставова и оцена изнетих у делу овог извештаја о оствареним резултатима и научном доприносу дисертације, комисија једнодушно предлаже Наставно-научном већу Факултета да усвоји овај извештај и преда га на коначни поступак академске верификације.

Београд, 4. маја 2018.

Комисија

Ванр. проф. Др Бојан Ковачевић

Виши научни сарадник Др Дејана Вукасовић

Проф. Др Слободан Самарџић, ментор